aña 17
no. 2

SKOL & KOMUNIDAT

SINDIKATO DI MAESTRONAN DI ARUBA



pag. 6

PERSONANAN SIN KAS, pag. 3

SIRBI BO PAIS, solicita pa polis, pag. 6

redaktie: c. tromp, h. oplaat, j van eer, t. pengel, j. pereira, k. augustin.

redaktie-adres: kantoor simar, sabana blanco 36.
bank skol & komunidat: a.b.n., banknr. 31.47.886.
layout en fotografie: r. de graaff.
drukker: vad.

simar, sindikato di maestronan di **aruba,** sabana blanco 36, pob 582, oranjestad, tel. 24219.

bestuur:
burny every, presidente; jean morales-lam, sekretario; quito maduro, vise-presidente; haime mata, tesorero; edgar boekhoudt, komisario

SKOL & KOMUNIDAT

no. 2 - aña 17

sindikato di maestronan di aruba

PERSONANAN SIN KAS



Hospital bieu (San Pedro)

Na hospital bieu (San Pedro) tin personanan bibando ku delaster tempo ta den mal publisidat. Varios biaha por lesa den korant ku tal i tal persona a keda detení na hospital bieu pa robo,komo sospechoso den kaso di ladronisia of pa uso di droga.Ken e hendenan aki ta i pakiko nan ta biba den e hospital bieu? Ki tin di bèrdat tokante e kehonan? Ki solushon por tin p'e kaso aki? Skol i Komunidat a bai tira un bista den e lugar i a papia ku un grupo di persona ei den i tambe a papia ku sr. Mito Croes ku ta minister pa asuntonan di bienestar sosial.
Aki bou ta sigui e relato di e kombersashonnan.

Hospital bieu

E promé kos ku nos a ripará ora nos a yega tabata e mal estado di e edifisio; porta- i bentananan kibrá, sushedat i holó malo. Den e parti dilanti nos no a mira ningun hende, pero si nos a tende bos i músika den algun di e kambernan. E holó malo tabata asina insoportabel ku nos a disidí di sigui kana te na e parti patras, kaminda un grupo di hende tabata sintá. Aki e lugá tabata mustra mas mihó i limpi.
Despues ku nos a splika kiko ta e intenshon di nos bishita e personanan tabata dispuesto pa kolaborá ku nos. Mas hende a bin serka, pero ta un persona ku e grupo ta konsiderá komo su lider i portabos a kontestá nos preguntanan.

Vivienda

Den e parti patras tin mas o menos 23 persona ta biba. Algun di nan ta kasá of ta kompaña, pero mayoria ta soltero. Tin persona hoben (riba 20 aña) i tambe di edat (ansiano). Kada persona of pareha tin su propio kamber i toilet i mester perkurá pa esaki ta limpi. Tambe kada ken ta sòro pa su mesun mueble i kosnan. Den kaso di enfermedat of hèndikèp di un persona, e otronan ta duna un man ku e trabou di "kas".
Tur hende mester mantené nan mes n'e reglanan di limpiesa ku nan a traha p'e luga ta lo mas higiéniko posibel. Mantenshon di e parti aki ta pa nan mes kuenta. Si algo kibra nan mes ta drech'e ku e material ku nan por usa di e otro kambernan bashí, manera glas i palo. E luga tin koriente, pero awa nan ta haya serka un persona ei banda i a kambio nan ta wak pa su ofisina i kas.

→

thuisloZen

Motibonan pa bin biba den e hospital bieu

Segun e portabos tin persona ku tin 7 aña of mas ta biba den e lugá i tambe tin ku tin menos ku 1 aña. E motibonan ku a pone e personanan skohe pa biba den hospital bieu ta diverso; problemanan ku kasá, yiu, famia of doño di kas, divorsio, entrada insufisiente pa paga hür òf falta di vivienda.
E grupo aki ta biba hunto manera ruman; un ta yuda otro ku su problemanan. Hopi biaha e personanan ta kompartí kuminda of kompra, pasobra e plaka di ònderstant no ta yega pa kumpra hopi kos bo so. Mayoria di e personanan ku ta biba den e lugá tin karchi di dòkter. Esaki ta un gasto menos, meskos ko no ta paga koriente ni awa.

Ayudo

Varios biaha nan a bai serka e diputadonan pa papia riba nan situashon, pero ta tur ora nan tabata den reunion of no tabatin tempo pa nan.
Na ougustus aña pasá un komishon bou di presidensia di sr. Walter Kramers (èks-komisario interino di polis) a hasi un investigashon pa traha un rapòrt pa gobierno (B.C.). Den e komishon aki tabatin empleadonan di Cuido Social, Fundashon Cas pa Comunidad i Polis. Tambe tin un "wijkverpleegster" ta bishitá e ansianonan i nan a pidi'e pa buska un manera pa yuda nan haya un luga den Maris Stella of paviliun. Tambe tin un señora den ròlstul.

Edukashon

Hopi di e personanan a siña un ofishi, pero no por traha pa via ku nan a pèrdè trabou i no por haya otro, of tin edat avansá of tin problemanan ku salú. De bes en kuando nan ta haya un "job", pero nan no ta gana masha kos y tin biaha nan ta haya bebida komo pago.

Divertishon

Parti mainta nan no por hasi mucho kos, pasobra tin un skol ei banda i nan no mag di stroba e lèsnan. Parti mèrdia nan ta hunga dominó, konta chiste, wak telebishon. Tin biaha nan ta sali bai bishita famia of amigo, keiro den kaya of piska na waf. No ta resta plaka pa divertí di un otro forma. Parti anochi tin un



grupo ta deskansá mientras ku un otro grupo chikito ta kana rònt fungiendo komo "bewaker".

Relashon ku e grupo parti dilanti

E relashon no ta mucho bon, no tin mucho kontakto. E personanan di parti patras no ta bai serka esunnan dilanti. Segun nan, e hendenan aki ta kana echa baina, rechèrche ta bin i den korant bo ta lesa despues ku e hendenan den hospital bieu ta hasi fastioso. Prensa ta duna informashon negativo di e habitantenan di hospital bieu i no ta hasi distinshon entre e bon- i malonan.
De e parti dilanti tin alrededor di 10 persona, entre nan mucha i beibi. E ambiente ta masha malo pa lanta un famia, pasobra e personan ta droga. E luga ta ahigiéniko, ta hole masha malo i esei por trese enfermedat.

Rapòrt

Despues ku nos tabatin e kombersashon ku e habitantenan di e parti patras di hospital bieu, nos a bai papia ku sr. Mito Croes, pa sa posishon di gobierno riba e asunto aki. Tambe nos a puntra sr. Croes kua ta e solushon(nan) posibel riba término korto.
Puntrando sr. Croes riba e kontenido di e rapòrt ku un komishon a traha pa gobierno aña pasá, el a duna di konosé ku esaki nunka a keda tratá den un reunion di Conseho Insular. E rapòrt ta kontené algun informashon i konseho di parti di e instansianan ku a yuda trah'e, pero ku esaki no ta sufisiente pa por solushoná e problema. E komishon ta(bata) di opinion, ku gobierno por drecha e parti dilanti di e hospital bieu i hinka e personanan sin kas temporalmente aden pa despues sigui drecha e resto di e edifisio. E periodo di konstruks- →



clochards

homeless

hon pa e promé parti lo tuma alrededor di 3 luna i e kostonan ta kalkulá na f.100.000,-.
Ora ku e "opvangcentrum" ta kla ta disidí ken ta bin na remarka pa keda definitivamente. Esaki lo sosodé segun kriteria poní di antemano dor di e instansianan: Servisio Sosial Psikiátriko, Departamento pa kombatí mal uso di alkohòl i Cuido Social. Lo mester bin un persona ku ta wak pa tur kos bai segun regla, un sorto di "concierge". Ademas e habitantenan di e lugar mester duna 3/4 parti di nan entrada pa biba den e lugar. Sr. Croes ta di opinion ku e rapòrt ta laga hopi pregunta sin kontestá: p.e. Kua ta e kriterianan pa atmití of rechasá un persona? Si un persona no kumpli ku e reglanan di e sentro, kiko ta pasa ku ne? Si un persona no por kontribuí ku e parti finansiero, lo sak'e afó?



Situashon di hospital bieu

Segun sr. Croes e problema di e personanan ku ta biba den hospital bieu no ta algo ku ta pasa na Aruba so. Tur pais grandi tin di aber ku e problema aki sin ku nan por solushon'e te na fondo. Algun aña pasa tabatin e kaso di e personanan di Alameda ku no tabata un bista bunita pa nos komunidat. No por a solushoná esaki i awor el a bira un parti akseptá pa komunidat.
Den e kaso di hospital bieu mester wak e motivashon di e personanan pa biba ei den. No ta trata di problema di vivienda so, pero tambe di karakter finansiero i sosial. Na e momento aki el a bira un problema i bo no ta solushoná nada dor di basha e luga abou of saka e hendenan afó. E úniko kos ku bo ta logra ta ku e problema ta bai otro kaminda.
Gobierno a haya e edifisio for di obispado ku kondishon ku e mester us'e, pero gobierno no a hasi uso di dje i el a dekaí. E ora a krea e posibilidat pa hendenan sin vivienda fiho bin biba aden ku e.o. konsekuensianan ahigiéniko. Pero e edifisio ta bon i ta brinda hopi posibilidat.

Solushon di e problema?

Gobierno lo bai papia ku e komishon ku a hasi e investigashon pa buska informashon i konseho. Gobierno a papia kaba ku e personanan enkargá ku kursonan di ofishi. Aki e ta pensa ku por hasi uso di personanan ku mester hasi nan parti práktiko den karpinteria, mètsla, èts, pa drecha e luga. Tambe por usa hende di T.A.V., ku ta kosta gobierno hopi plaka i no ta funshoná bon. Pa kuminsá esaki ta sali gobierno mas barata. Na segundo lugá bo ta krea un ofishi pa hopi hende i na terser lugá gobierno tin un edifisio ku e por usa pa instansianan ku mester di alohamento.
Kuido di ansiano mester di mas lugá. Awor tin 40 à 50 ansiano den Horacio Oduber Hospital ku ta kosta gobierno f.150,- pa dia pa falta di lokalidat. Den un sentro pa kuido di ansiano e por sali un f.40,- pa f.50,- pa dia.
E hospital bieu ta un lugá sumamente adekuado pa instansianan sosial. Tin un kushina sentral, por traha un patio p'e ansianonan. Delaster tempo hopi hende di otro isla a bin Aruba en buska di trabou i na momento ku nan no haya nada, nan ta buska ònderstant i karchi di dòkter. Nan no tin lugá pa keda i nan ta bai keda den hospital bieu. Awor ta eksistí e posibilidat den e Status Aparte pa pone kondishonnan di atmishon pa Antiano mes, den e sentido ku tin dos kriteria: mester tin alohamento i entrada. Si un persona no por kumpli ku nan, anto e no por keda Aruba.

Konklushon

Nos ta di opinion ku tin hopi prehuisio i generalisashon pa ku e hendenan aki di parti di espesialmente prensa i sierto gruponan den komunidat. P'esei nos ta kontento ku tin alomenos un inisio di parti di gobierno, pa yega na un solushon di e problema aki. Pasobra un di e puntonan fundamental di derechonan humano ta ku tur hende tin derecho ariba un bon vivienda.
Nos ta spera si ku e ideanan aki ta keda konkretisá mas pronto posibel. ●



desamparados



SIRBI BO PAIS, SOLISITA PA POLIS!

Nos por ripará ku polis ta hopi den publisidat últimamente. En konekshon ku Aruba su status nobo un kantidat grandi di agente polisial a pidi nan traslado p'e otro islanan antiano. Esei tabatin komo konsekuensia ku Aruba a keda ku un skarsedat di polis, lokual ya kaba tabata e kaso den pasado. Gobierno a pidi ayudo di Hulanda i aktualmente sr. Lieburg ta na Aruba den kuadro di ayudo tékniko. Hunto ku otro personanan di kuerpo polisial el a traha un rapòrt riba e maneho di Skol di Polis. Esaki a bai pa gobierno i nos ta spera di tende mas riba e asunto aki den futuro.
Un otro punto ku ta kousa e falta di polis ta ku masha hopi hende ta solisitá pa bira polis, pero poko ta logra pasa dor di e selekshon.
Skol di Polis por tuma ± 16 persona pa sigui e estudio i di e grupo aki no ta tur ta logra pasa nan èksamen ku bon resultado.
Pa sa kon e selekshon ta tuma lugar i kon e Skol di Polis ta funshoná, S&K a papia ku srta. Pieternella riba reklutashon di persona pa bira polis i sr. Baiz riba e estudio na Skol di Polis.

Reklutashon

Un persona ku ta kere ku e lo por bin na remarka pa bira polis ta pasa na warda di polis na Oranjestad pa yena un formulario. Pero di antemano e mester kumpli ku e siguiente eksigensianan:

1. E mester tin nashonalidat hulandes;
2. E midí mester ta 1.60m p'ariba pa hende muhé i 1.68m p'ariba pa hende hòmber;
3. E mester tin entre 17 pa 34 aña;
4. E mester a kaba 3 ò 4 klas di Mavo. Si e persona a mustra bon kapasidat e por tin 3 pa 4 aña di skol tékniko básiko (no "p-stroom") ò 3 pa 4 aña di Etao.

Pruebanan di atmishon

Si e persona ta kumpli ku tur e eksigensianan, e ta pasa e promé prueba ku ta un prueba di inteligensia, e asina yamá "Intelligentie Toets Voor Aspirant Agent van Politie" (I.V.A.P.) E ta konténé un tiki di tur kos manera: geografia, idioma hulandes (gramátika), historia, èts. i ta a base di "multiple choice". E prueba ta na enkargo di "Psychologisch Advies Bureau". Un persona mester akumulá un total di 39 pa 68 punto pa pasa e prueba ku éksito.
Masha hopi persona ta inskribí nan mes pa pasa e prueba aki, pero masha poko ta logra pas'e eksitosamente. Pa duna un ehèmpel: na 1984 tabatin alrededor di 379 persona inskribí p'e prueba aki.

E persona ku pasa e prueba di inteligensia I.V.A.P. ku éksito ta sigui ku prueba nr. 2 ku ta e prueba psikológiko. E ta repartí entre un parti por eskrito i un kombersashon ku e psikólogo. A base di ambos resultado, e psikólogo ta duna su opinion tokante kapasitashon di e persona: bon, sufisientemente of mal kapasitá. →

Despues di pasa prueba nr. 2 ku bon resultado e persona ta sigui ku e siguiente prueba riba desaroyo general. Esaki tambe ta konsistí di un parti por eskrito i un parti oral. E promé parti ta enserá: lesamento i resumen di un teksto chikito, duna kontesta riba preguntanan di desaroyo general, geografia i historia, en espesial historia antiano. E prueba aki ta den idioma hulandes i e persona ta haña un sifra p'e.
Prueba nr. 4 ta trata kapasidat general. Entre otro e ta toka sosiologia, polítika, opinion propio i ta sirbi pa averiguá kon e nivel di e persona ta i si e ta sirbi pa e funshon di polis. E persona ta presentá dilanti di algun inspektor i supinspektor di polis pa kontestá preguntanan riba aktualidat nashonal e internashonal. E ofisialnan di polis ta hasi e preguntanan den 4 idioma (papiamento, hulandes, ingles i spañó). Nan ta chèk si e persona en kuestion ta kapabel of nò riba e diferente terenonan di e prueba i nan ta husga e persona: moderá te kapasitá òf moderá te inkapasitá.
E último prueba ta esun di deporte i ta kai bou di e instruktor di deporte di Skol di Polis. Esaki ta tuma lugá na Wela. Un persona por pasa e prueba aki satisfaktoriamente te malo.

Investigashon final

Despues di tur e pruebanan ta sigui un reunion entre e komisario, e psikólogo, e inspektor i supinspektornan i e persona enkargá ku e atmishon. Den e reunion aki ta selektá e ± 16 persona ku por sigui e estudio pa polis.
Ta kuminsá tambe ku e investigashon di ambiente i antesedente di e personanan. Si esaki no resultá faborabel pa un persona e ta kai outomátikamente afó. E investigashon ta chèk e komportashon di e personanan na skol i kas, nan diligensia ("ijver") na skol of trabou, si nan of nan famia tabata envolví ku hustisia i kon grave e asunto tabata, kon e ambiente ta na unda e personanan ta biba, èts.
Ora ku tur esaki a tuma lugá e personanan ku a resta ta pasa e keurmento médiko. Despues di esaki nan ta drenta den servisio polisial te ora ku e estudio kuminsá na Skol di Polis.

E remarkenan ku srta. Pieternella tin enkuanto reklutashon ta: ku hopi persona tin e impreshon eróneo ku fásilmente bo por bira polis. P'esei tambe asina tanto hende ta solisitá pa bira polis. Pero hopi ta faya den e prueba di desaroyo general òf e prueba psikológiko, pasobra nan no tin e nivel di inteligensia rekerí of no ta al tanto di aktualidat. Segun e, e pruebanan riba nan mes no ta dje difísil ei, pero si nan ta basá riba un sierto nivel ku hopi di e solisitantenan no tin.

Skol di Polis

Aktualmente tin 16 persona ku a kuminsá nan estudio na Skol di Polis na San Nicolas, entre nan un hende muhé. E edifisio ku antes tabata un konvento no tin e fasilidatnan pa akomodá mas persona òf hende muhé. P'esei e persona femenino ta keda na su kas mientras ku e personanan maskulino ta interná den e skol.
Aña '85 tabata e promé aña ku a akseptá hende muhé p'e estudio di polis aki na Aruba i tur 3 a logra kaba nan estudio eksitosamente.

E tendensia semper tabata pa hui pa hende muhé komo polis. Pero e Tratado di Roma ta bisa ku no mag di tin diskriminashon di sekso i a base di e tratado aki a hasi un "test case" i a manda hende muhé Hulanda, pero esei a kosta hopi plaka i no a duna resultado positivo.
Despues di esaki e internado a bin Kòrsou ku ta duna akomodashon na 6 hende muhé. E idea tabata pa skoge 3 mucha muhé di mas mihó di Aruba i manda nan Kòrsou. E otro lugarnan lo a keda repartí entre e resto di Antias.
Pero na 1975 Gobierno Sentral a disidí ku den kuadro di e Status Aparte di Aruba mester kuminsá ku desentralisashon. I ta p'esei Aruba a haña su propio Skol di Polis. Esaki a tuma lugá un tiki purá. A buska un edifisio i a konverti'e den un skol i ta p'esei e no ta kuadra ku e eksigensianan di bon fasilidat.

Estudio

E estudio tin un durashon práktiko di 52 siman i ta enserá 2 tèntamen i un èksamen na fin. Un persona ku no atendé e lèsnan regularmente, ku no ta mustra sufisiente progreso, ku tin un diligensia ("ijver") insufisiente of dor di su komportashon ta stroba e lèsnan, por keda suspendí for di e estudio. Esaki tin komo konsekuensia ku e persona ta keda eskluí for di e èksamen. Pa kada tèntamen òf èksamen tin dos persona di e skol ta duna un sifra of un kalifikashon entre 1 ku 10 òf un ekivalente di e sifranan. E estudio tin komo meta pa prepará e agente aspirant pa ehekutá su tarea komo amtenar di polis di e forma korekto, den tur sorto di situashon ku ta presentá nan mes den e bida sosial.

Materianan

Den artíkulo 13 di "Publicatieblad" nr. 314 di aña 1977 nos ta haña e siguiente materianan:

Gedeelte A:
a. nederlandse taal;
b. rapport terzake van een eenvoudig voorval;
c. proces-verbaal van aanhouding terzake van een overtreding;
d. proces-verbaal van aanhouding terzake 'an een eenvoudig misdrijf;
Gedeelte B:
e. strafrecht;
f. strafvordering;
g. verkeer en openbaar vervoer;
h. andere wettelijke regelingen;
i. staatsinrichting;
j. dienstvoorschriften,rechtspositie en beoordelingssysteem;
Gedeelte C:
k. praktisch politieoptreden in het algemeen;
l. corrigerend optreden;
m. opsporingsleer;
n. exercitie en handgrepen wapens;
o. wapenleer;
Gedeelte D:
p. atletiek;
q. ongewapende zelfverdediging;
r. zwemmen;
Gedeelte E:
s. schietvaardigheid;
t. rijvaardigheid en motortechniek;
u. eerste hulp bij ongelukken;
v. machineschrijven;
Gedeelte F:
w. Engelse taal;



Gedeelte H:
y. mentale vorming.

Manera por a ripará parti G: x. brandweer a kai afó pa motibo ku esaki ta kai awó direktamente bou di kuerpo di bombero i no ta materia di e estudio di polis.

Resultado di èksamen

Den kurso di e estudio (di 5 i di 9 luna) e personanan ta hasi tèntamen sea oral o por eskrito i na final di e estudio nan ta hasi èksamen den tur e materianan ku tin riba e programa.Pa e materianan menshoná den art.13 *a* te o, i *w* te *y*, e personanan ta haña un sifra pa nan prestashon. Pa e materianan *p* te *v* di art. 13 nan ta haña e kalifikashon: "geslaagd" of "afgewezen". Den artíkulo 16 te 18 nos ta haña un bista ki ora un persona a logra of a faya pa su èksamen:

Artikel 16

1. De kandidaat is voor het in artikel 13, eerste lid genoemde gedeelte A geslaagd als hij voor elke van de tot dit gedeelte behorende vakken tenminste het cijfer 6 behaalde.
2. Hij is voor het in artikel 13 eerste lid genoemde gedeelte B geslaagd als het totaal der cijfers dat hij voor de tot dit gedeelte behorende vakken behaalde tenminste 36 bedraagt, echter met dien verstande dat de cijfers die hij voor de onder e, f en g genoemde vakken behaalde niet minder dan 6 en de cijfers die hij voor de overige tot dit gedeelte behorende vakken behaalde niet minder dan 5 mogen bedragen.
3. Hij is voor het in artikel 13, eerste lid genoemde gedeelte C geslaagd als het totaal van de cijfers dat hij voor de tot dit gedeelte behorende vakken behaalde tenminste 30 bedraagt, echter met dien verstande dat de cijfers die hij voor de onder k en l genoemde vakken behaalde niet minder dan 6 en de cijfers die hij voor de overige tot dit gedeelte behorende vakken behaalde niet minder dan 5 mogen bedragen.
4. Hij is respectievelijk voor de in artikel 13, eerste lid genoemde gedeelten D en E geslaagd als hij bij het in artikel 15, lid 2 →

bedoelde examen voor geen van de tot deze gedeelten behorende vakken werd afgewezen.
5. Hij is respectievelijk voor de in artikel 13, eerste lid genoemde gedeelten F, G en H geslaagd als hij voor elk van de tot deze gedeelten behorende vakken tenminste het cijfer 6 behaalde.

Artikel 17

De kandidaat die voor elk der in artikel 13, eerste lid genoemde gedeelten is geslaagd verkrijgt het Politie-diploma I.

Artikel 18

1. De kandidaat die niet heeft voldaan aan de in artikel 16 gestelde eisen, doch ten aanzien van wie het totaal van de door hem behaalde cijfers tenminste 108 bedraagt wordt in de gelegenheid gesteld om zo spoedig mogelijk,doch binnen 30 dagen na vaststelling van de uitslag, eenmalig een herexamen af te leggen in die vakken waarvoor een cijfer van minder dan 6 en/of de kwalificatie„afgewezen" werd toegekend.De overige cijfers en/of kwalificaties blijven hun waarde behouden. Het herexamen strekt zich slechts uit over die gedeelten waarvoor de kandidaat ingevolge het bepaalde in artikel 16 niet slaagde.
2. De bij het ingevolge het vorige lid gehouden herexamen toegekende cijfers en/of kwalificaties treden in de plaats van de aanvankelijk behaalde cijfers en/of kwalificaties, waarna de uitslag wordt herzien overeenkomstig het bepaalde in artikel 16.
3. Met betrekking tot het in de vorige leden bedoelde herexamen is hetgeen in artikel 15, tweede en derde lid is bepaald van overeenkomstige toepassing.
4. De kandidaat die, na een herexamen te hebben afgelegd, alsnog blijk heeft gegeven te hebben voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 16 wordt met inachtneming van het aanvankelijk behaalde puntental geacht gelijktijdig met de overige kandidaten te zijn geslaagd.

Algun remarka di sr. Baiz tokante e estudio di polis: Nivel di e materianan ta basta halto i e estudio di polis ta hopi pisá pa loke ta konserní konosemento di lei. E aksento ta kai n'e momento aki hopi riba e parti di lei en bes di e práktika di e trabou. Awor ta trahando riba kambio di e pakete total pa hasi e teoria mas basá riba e práktika.
Durante e 10 añanan di eksistensia di e skol ta solamente un total di 4 òf 5 persona no a kaba e estudio pa bira polis. Esei ta nifiká ku e resultado ta hopi positivo, pero debí na e defisiensia di e edifisio ta solamente alrededor di 16 persona por kaba nan estudio pa aña, teórikamente bisá.

Konklushon

Riba papel e estudio di polis ta mustra hopi bunita, meskos ku tur otro estudio, pero e práktika ta duna un impreshon diferente. Di parti di e komunidat tin basta keho riba aktuashon di polis i muy en espesial riba e agentenan hoben. E pregunta ta si e hobennan aki ta bon prepará pa hasi nan trabou na un manera adekuado una bes ku nan haña nan den situashonnan poko agradabel. Nos por a tende di minister Watty Vos ku e nota ta kontene kambionan den e estudio pa loke ta trata e parti sosial, esta ku e aksento lo bai kai mas riba e formashon mental di polis. Nos ta kere ku e kambionan aki ta nan lugá i ku kisas den futuro e kehonan kontra polis lo bira menos.
Komunidat ta kambia i su toleransia pa ku outoridat tambe ta bira menos, nos hendenan ta bira rebelde i mas krítiko. Si un agente polisial no ta konsiente di esaki i ta su outoridat e kier ehersé di un forma fresko i arogante, anto e no ta kapasitá pa traha ku hende.
Si aktitut di algun di nos agentenan polisial no kambia nos por spera aki na Aruba un ofisina di keho kontra polis manera ta e kaso awó na Kòrsou. ●



NOTA DI FAVI

enkuanto provishon general pa gastonan médiko

Dia 18 di februari último Ministro di Bienestar general, Mr. Mito Croes, por a risibí di FAVI (Fundashon Arubiano di esnan Visualmente Inkapasitá) un nota ku ta kontené e idea- i deseonan di FAVI enkuanto un provishon general pa gastonan médiko na Aruba.
S&K tabata presente na e rueda di prensa ku FAVI a tene despues i a risibí un kopia di e nota.
Den e artíkulo aki S&K ta duna un resumen di e nota atmirabel aki.

INTRODUKSHON
Diariamente FAVI ta haña su mes konfrontá ku problemanan di kuido médiko na Aruba, pasobra su klientenan no ta solamente visualmente inkapasitá, mayoria di nan ta di edat tambe i mayoria di esnan no-ansiano tin ku biba di sosten finansiero ("onderstand") òf di un entrada masha chikito.
I bogando pa mehorashon di sirkunstansianan di bida di su klientenan, FAVI no por keda sin boga tambe pa tur habitante di Aruba ku ta biba den sirkunstansianan difisil. FAVI kier bai sinembargo mas leu i e ta boga,komo organisasion sosial, pa un sosiedat mihó i husto den tur su aspektonan.
FAVI ta spera ku su ideanan, poní den e nota aki, por yuda pa yega na un kuido médiko sano pa pueblo den su totalidat.

PLANTEAMENTO DI E PROBLEMA
Pa FAVI e dos aspektonan di mas importante ta: e organisashon i e gastonan di kuido médiko. E dos aspektonan aki ta influensiá otro i e situashon na Aruba, tanto riba tereno organisatorio komo riba tereno di gasto, ta kaótiko.

E gastoñan ta mucho halto, tin un inhustisia sosial serio den e manera ku mester karga e gastonan i ademas tin diferente sistema ta funshoná dor di i banda di otro:
— e gruponan ku entrada mas abou ta hopi perhudiká;
— e kalidat di kuido médiko ku esnan sin rekurso ta risibí ta laga hopi di deseá;
— e gruponan ku entrada mas halto, espesialmente esnan di sektor no-guberna- →

mental, tin ku karga un peso grandi, pasobra nan mester paga aseguro partikular pa nan mes í tambe via impuesto e gastonan di e pashèntnan di karchi **PP** i di personal di gobierno;

— e empleado públiko ku tin e mala suerte ku e tin gasto médiko hopi halto, ta hañe konfrontá ku un debe pisá na gobierno komo konsekuensia di e areglo di propio riesgo di 10%.

— hopi ansiano i e famíanan di esnan ku ta segurá na SVB ta dependé pa nan kuido médiko di benefisensia di gobierno via e karchi Pro Patria, pa kual no mester paga prima, aunke nan tin un entrada rasonabel;

— e sistema di karchi Pro Patria ta basta kompliká (tin karchi blou, karchi ros i karchi hel i tur ta duna un garantia diferente) i tanto Kuido Sosial komo e médikonan tin problema ku ne.

— e gastonan di kuido médiko ta subi mas ainda pa motibo di e echo ku tur médiko (e dòkternan di gobierno tambe) ta ehersé un profeshon liber i esei kier men ku nan ta trata di "bende" nan "produkto" mas tanto i mas karo posibel, ku tur e konsekuensianan ku un i tur konosé.

RESPONSABILIDAT KOLEKTIVO

E prinsipio di kada provishon sosial ta *responsabilidat kolektivo*, ku di un banda ta *individualisá* un persona pasobra e ta hasié independiente di fabor (sea di famia, amigo o di gobierno) i di otro banda ta pone ku henter e pueblo ta karga e gastonan di e sistema proporsionalmente i segun kapasidat. Esaki kier men ku *no tin derecho sin deber, ni deber sin derecho* i pa e motibo ei *responsabilidat kolektivo* mester ta basá riba *responsabilidat personal* : no por eksluí ningun miembro di komunidat ni di e derecho pa haña su gastonan médiko kubrí, ni di e deber di kontribuí den e gastonan.

ALGUN EHEMPEL

Segun FAVI ta bale la pena pa studia e sistema Ingles "National Health Service", ku ta na vigor tambe na Trinidad & Tobago.
E sistema aki ta un forma di nashonalisashon di salú públiko, den kua alabes ta posibel pa praktiká profeshon liber, mientras e ta mantené e prinsipio di konkurensia (meskos ku den e sistema Hulandes) komo ku esnan segurá por inskribí serka un dòkter di kas. Tur habitante di e pais tin derecho riba tratamento médiko i para-médiko kompletamente liber.
E úniko desbentaha segun FAVI ta e echo ku ta gobierno so ta stipulá e nivel, loke ta benefisiá sierto hospital, klínika i práktika di dòkter partikular.
E sistema Hulandes tin un karakter hopi kaótiko. Tin un fondo médiko obligatorio pa trahadonan den sektor privá ku tin un entrada abou. Tin diferente fondo médiko independiente. Esnan ku entrada mas halto por tuma un aseguro boluntariamente òf no. Pa personal di gobierno tin otro areglo. Esun ku no ta segurá i ku no por karga e gastonan tampoko, ta kai bou di "Algemene Bijstandswet".
Pero e sistema aki tin dos bentaha ku nos por tuma den konsiderashon:

1. e prima di e fondo médiko ta progresivo (ta dependé pues di e entrada di esun segurá) i ta un prima pa famía;
2. e dòkter di kas no ta haña pago pa konsulta, ni tampoko un salario fiho, pero un suma fiho pa kada pashènt segurá ku ta inskribí serka dje.

KIKO NOS KIER?

FAVI su dirigentenan ta enfatisá, ku un kambio riba tereno di kubrimento di gastonan médiko i reorganisashon di e sistemanan di salú públiko no ta un asunto ku ta toka ekspertonan na promé lugá; ta polítikonan i gobierno mester tuma un desishon polítiko tokante e sorto di sistema ku nan kier pa Aruba i su pueblo, promé ku ekspertonan por kuminsá traha.
Mester tin un kontesta klave riba e pregunta: "Kiko nos kier pa nos pueblo, pa nos tur?"
Pa yega na e kontesta ei FAVI ta proponé e siguiente kriterianan:

a. Hustisia sosial ta eksigí reponsabilidat kolektivo.
b. Responsabilidat kolektivo ta eksigí deber i derecho igual pa tur miembro di komunidat.
c. Den un sistema kolektivo kada partisipante mester ta kapas di karga e gastonan.



Segun FAVI e sistema di mas husto ta un *Provishon General pa Gastonan Médiko* òf un *Provishon General pa Kuido Médiko*, ku ta kombiná e bentahanan di *National Health Service* Britániko i *Ziekenfonds* Hulandes.
FAVI no ta boga pa nashonalisashon di kuido médiko, pasobra e ta kere ku inisiativa partikular hopi biaha ta funshoná mas efisiente ku burokrasia gubernamental, pero FAVI ta boga sí pa un organisashon di tal manera, ku nunka e pashènt no por bira víktima di ilegalidat, fabor òf anhelo di ganashi. P'esei FAVI ta ekspresá un gran preferensia pa e sistema di *kapitashon* pa dòkternan di kas i posiblemente tambe pa dentistanan. Kapitashon ta nifiká ku e dòkter di kas no ta risibí pago pa kada konsulta, pero ta haña un montante fiho pa aña pa kada pashènt ku ta inskribí serka dje.
E pashènt ta liber pa disidí e mes ken e ke komo dòkter di kas. Di su banda e dòkter tambe ta liber di nenga un personan komo pashènt. Di e manera aki e dòkter di kas ta bira e punto sentral di henter e sistema di salú públiko, mientras e no ta dependé di un sierto kantidat pa su entrada.

PRIMA OF IMPUESTO?

Na Inglatera i Dinamarka e primanan pa provishonnan sosial ta inkorporá den e impuesto riba salario i entrada.
Na Hulanda tin un burokrasia pisá pa kada provishon, loke a hasi e sistema di provishon sosial na Hulanda asina karo.
Segun FAVI mester skohe preferibelmente pa e sistema Ingles di no lanta un fondo di aseguro spesial, pero inkorporá e primanan den e impuestonan di salario pa redusí e gastonan burokrátiko.

KONKLUSHON

FAVI ta di opinion ku:

1. e sistema vigente pa kubri gastonan di enfermedat i aksidente mester disparsé;
2. e desishon pa introdusí un provishon general pa gastonan médiko òf pa kuido médiko mester ta un desishon polítiko;
3. Kada provishon sosial mester tin un funshon individualisador ku mester ta basá riba e prinsipio di responsabilidat kolektivo, den kua derechonan igual ta inseparabelmente ligá ku debernan igual i debernan igual ku derechonan igual;
4. esei kier men ku a korto plaso mester bini un provishon general pa gastonan médiko òf un provishon general pa pa kuido médiko, ku ta duna tur habitante di Aruba derecho igual riba e servisio médiko i para-médiko di mas mihó posibel;
5. "National Health Service" di Inglatera i "Ziekenfondswet" di Hulanda por sirbi komo ehempel pa nos pa yega na un provishon ku no ta stroba práktika liber di profeshon médiko i para-médiko, pero ku ta limitá esei si;
6. por redusí e base burokrátiko nesesario ta na un mínimo, si inkorporá e provishon general di gastonan médiko den e sistema di impuesto. ●

FRANK MARTINUS ARION:
E sintimento trágiko den e obra di Colá Debrot.

E sintimento trágiko ta e kontradikshon ku tin den bida di nos tur. Tin kontradikshon ku bo no por solushoná i un di esnan di mas grandi ta e echo ku nos tin gana di sigui biba semper, pero nos tin ku muri i nos no sa si nos alma ta keda eksistí.
E aseptashon ku bo sintí, pero e lucha ku bo sintimento, ta un lucha heróiko ku nos ta yama sintimento trágiko.
Debrot a tuma esei komo punto di partida filosófiko; pero den su obranan e no a hasi meskos ku e filósofo Spaño, Unamuno, di kende el a heredá e konsepto di "sintimento trágiko". Unamuno ta hiba un pelea mucho mas fuerte pa, ku su boluntat, e kombatí morto i pas'e. Esei Debrot no ta hasi; Debrot ta keda para realmente den e kontradikshonnan, e ta aseptá nan. Un parti di e punto di bista aki tin di aber tambe ku e komunidat for di kual el a sali: nos komunidat ku ta yen di kontradikshon (p.e. riko-pober, preto-blanko).
Nos no por solushoná e kontradikshonnan, nos tin ku biba ku nan i nos tin ku purba biba den e situashon di lucha ku otro i aseptashon di otro, sin bringa òf kibra otro. Por bisa ku e punto di bista aki di Debrot ta representá hopi bon e realidat di Antias, di Antianonan, di Kòrsou, di Aruba, en korto di nos komunidatnan.
Tin diferente paralelo entre Unamuno i Debrot.
Entre otro e palabra "nublá" bo ta haña serka tur dos.
Un di e novelanan klave di Unamuno den kua e ta eksponé e "nebulosidat" den nos eksistensia ta e novela ku yama "Niebla". Den e novela aki e ta hasi un chèrchè di e intelektualnan ku no ta biba e bida konkreto i ku ta kompletamente den nubia i ku no ta haña for di e nubia ei un vishon riba e bida konkreto.
Debrot ta bisa, meskos ku Unamuno, ku tin hende ku ta haña e bida konkreto i ku ta purba kaba e tarea ku nan a aseptá. Sin duda ku e "niebla" di Unamuno ta haña su resultado den "Bewolkt bestaan", un "eksistensia nublá".
Un otro paralelo ta e papel di hende muhé: e tendensia di hende muhé fuerte, mas fuerte ku homber, ku ta manipulá hende homber, manera la tía Tula serka Unamuno i Señorita Campbell serka Debrot.
E preguntanan grandi ta awor: Kon profundo Debrot tabata konosé Unamuno?
Kon el a siña konosé Unamuno? Ki tempo? Na Hulanda òf na kòrsou?
Ki ròl Unamuno a hunga den e sírkulonan Antiano?
Mester hasi hopi investigashon pa nos haña sa e kontestanan.
Frank Martinus Arion ta hasi un apelashon ariba tur hispanista riba nos islanan pa konhuntamente studia e influensia Spañó den nos islanan na kuminsamento di e siglo aki.

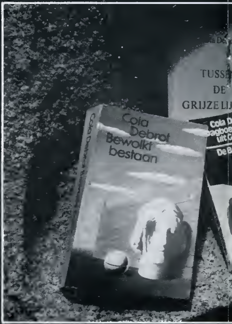
ALETTA BEAUJON:
Puntonan psikológiko i biográfiko.

Aletta Beaujon a duna un bista riba e bida di Colá Debrot, espesialmente di e promé 14 añanan di su bida ku el a biba na Otrobanda, ku el a bai St. Thomascollege, ku el a bai Boneiru hopi biaha kaminda e tabata keda na Slagbaai (propiedat di su famia).
E bida den Otrobanda a haña hopi atenshon den e charla aki; Aletta Beaujon a deskribí kon e bida ei tabata, kon e hendenan tabata biba ku otro, kon e kasnan tabatin un sierto intimidat i alabes kon e hendenan tabatin un rèspèt pa otro su balornan i espasio.
Den e parti psikológiko a bini dilanti hopi fuerte e relashon entre Colá i su mama, entre Colá i su tata, entre Colá i su rumannan, su atmirashon pa su tío na Venezuela. Colá tabatin un laso hopi grandi ku su mama, pero no mester neglishá e indentifikashon ku e tabatin ku su tata.
Tabatin hopi kontradikshon den e ambiente, den e kas mes tambe. Pero Aletta Beaujon ta kere ku e kontradikshonnan ei, den un kas kaminda tabatin hopi kalor, hopi kariño pa otro, tabatin influensia tambe riba e manera ku e tabata mira e kontradikshonnan ku despues el a deskubrí serka filósofonan manera Unamuno.
Aletta Beaujon a trese dilanti, ku nos mester tene kuidou di trese nos interpretashonnan komo e úniko bèrdat. El a mustra riba e echo, ku tin lugá pa kada un di nos duna su aporte i trese datonan ku por yuda pa yega na un realidat mas grandi. Di e manera ei nos ta respetá e balor di un eskritor.

WIM RUTGERS:
Kristal di Boneiru: literatura komo paradòks.

E título dòbel aki ta indiká e manera riba kua Colá Debrot, den su obra, a duna un forma literario na e hopi kontradikshonnan ku ta eksistí. El a ekspresá esei ku e imagen di kristal: un kristal den kua hopi forma di lus ta drenta, ku ta reflehá otro riba hopi diferente manera.
Wim Rutgers a trata di mustra na promé lugá kon Debrot, komo autor Antiano ku ta skirbi na Hulandes, a okupá su mes tambe ku e historia di literatura di Antianan Hulandes. El a kuminsá ku e trabou aki den añanan 50 y el a sigui ku ne te na final di su bida.
Debrot ta mustra den su estudio kon poko-poko un literatura Antiano propio a desaroyá i a haña mas i mas un karakter Antiano. E karakter Antiano propio ei bo ta enkontrá tambe den e obra di Debrot mes. Di un banda, komo ku e ta skirbi na Hulandes, e ta pertenesé na literatura Hulandes, i bo por intrepret'e di e manera ei tambe, pero di otro banda e ta pertenesé tambe komo Antiano hopi fuerte i kla na literatura Caribense, den e kaso aki literatura Antiano.
E reakshonnan riba su obra i e interpretashonnan di su obra den kurso di tempo a pone mas i mas atenshon riba e karakter Antiano. E lesadó i krítiko a siña mira i rekonosé esei, un desaroyo importante, tanto den e obra di Debrot, komo den e krítika riba su obra. Wim Rutgers a trese dilanti ku ta difisil pa stipulá kiko eksaktamente ta literatura Antiano. Falta análise di e obranan di e diferente autornan, falta komparashon i asina ta imposibel pa bisa kiko ta e diferensia- i e semehensianan. Kisas un bon punto di salida ta e kontradikshonnan, komo ku Debrot mes a yega di bisa, ku e ta

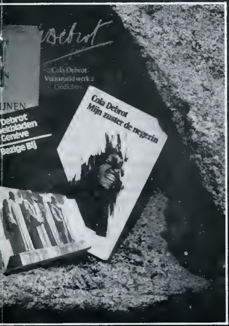
SYMPO
COLA D



UN MOTI
PA S

Dos simposio tokante e eskrito
Kòrsou (22-26 di yanüari 1986) i
1986), un señal di e interes gran
propio literatura, nos propio k
E simposio na Kòrsou tabata as
hopi informashon, ku a lanta
tambe pa e interesadonan ku n
E progama na Aruba a bira un
algun orador, esta Frans Booi
veld (Albert Helman) i Prof.
tabata presente pa diferente n
Den e artíkulo aki S&K ta trese
di e charlanan tení na Aruba.
E material i informashon tabata
bel pa duna un resumen mas d
En todo kaso a bin dilanti ku to
ano/Caribense tin asina hopi ko
pa lanta un fakultat di kultura na
ku a haña hopi sosten di e part

OSIUM
EBROT



VASHON
IGUI!

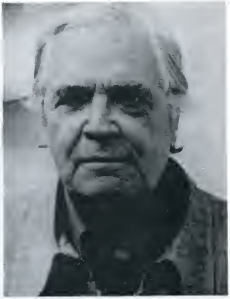
or Antiano Colá Debrot, un na
i un na Aruba (14-16 di febrüari
ndi serka nos hendenan pa nos
cultura.
sina interesante i tabatin asina
e idea pa organis'e na Aruba
no por a bai Kòrsou.
poko diferente, pa motibo ku
(di Bonaire), Dr. L.A.M. Licht-
Dr. J.J. Oversteegen, no por
notibo.
e e puntonan di mas inportante

a asina hopi i variá, ku ta imposi-
detayá.
tokante literatura/kultura Anti-
os di studia, ku lo ta un bon idea
a Universidat di Antias, un idea
rtisipantenan.

rekonosé nan den obra di otro autor Antiano tambe.

RONNIE SEVERING: Análise di e novela "Bewolkt bestaan".

Dia e novela aki a sali, tabatin basta krítika riba dje i poko di nan tabata positivo. Loke ta resaltá, ta ku hopi di e krítikonan no tabata sa mucho bon, kiko nan mester a hasi ku e novela, pasobra e tabata mustra un poko bruhá, fragmentario i tabatin asina tanto persona aden, ku bo ta pèrdè e liña den e kuenta. Esei a intrigá Ronnie Severing asina tanto, ku el a bai hasi un investigashon pa mira si en berdat Debrot a faya aki, si e tabata en berdat bruhá, fragmentario, ets., òf si esaki por tabatin nifikashon.
Ronnie Severing a analisá e novela strukturalmente i el a bin ripará ku e novela tin un struktura ku ta hopi bon hinká den otro. Un struktura ku ta den servisio di e tema di novela "Bewolkt bestaan", ku ta *bewolkt bestaan*, pues un *eksistensia nublá*, un eksistensia den kua no ta tur kos ta positivo, un eksistensia ku ta difisil pa bo gara. Esei ta autor, Debrot, a purba ekspresá den e novela aki. Na final di e estudio a resultá asta, ku bo por mira ku e bruashon den e totalidat, e parti fragmentario, tur esaki, no solamente ta sostené e tema general, pero ku bo por sak'e tambe den skemanan ku ta mustra na un manera hopi kla kon bon e novela ta strukturá: un storia den un storia den un storia segun e sistema di ta bleki di kakou di Droste.
E struktura aki a stroba hopi hende di



COLÁ DEBROT

tuma nota di loke ta den e novela. E hendenan ku sí a komprond'e (Vestdijk, ets.) sí a skirbi den nan reseña, ku Debrot a duna un bista di e tempo ku e tabata biba aden: "een grillig geschreven spiegel van die tijd".
"Bewolkt bestaan" tabata un novela ku tabata kuadra ku e tempo ei den Europa. Ronnie Severing tambe ta bisa, ku mester di mas estudio detayá: esei ta un kondishon pa por kompará i pa por bai mas profundo den literatura Antiano i Caribense. ●

SABANA'S herbarium



een bijdrage van Wim Driessen, bestaat uit kleine bloemen uit de literatuur die zijn aandacht zeer hebben getrokken en die volgens hem de moeite waard zijn om in het herbarium van de geest bewaard te worden.
S&K zal in de toekomst regelmatig deze geestesbloemen plaatsen.

— red. —

Een reflectie van Umberto Eco, schrijver van **De naam van de roos**, n.a.v. Charlie Brown and his friends:

These children affect us because in a certain way they are monsters; they are the monstrous infantile reduction of all the neuroses of a modern citizen of the industrial civilization.

– dr –

Enkele jaren geleden organiseerde de Japanse designer Issey Miyake een fashion show in New York op U.S.S. Intrepid. Op het programma het volgende gedicht van Laurance Wieder:

Body is to spirit
As cloth is to body
Grown to its own size:
Room in the air.
Air in the weave.
Waves in the breeze.
The earth spins and
Things come to an end
So, day and night,
A body blooms
At its own hour.
Stretch the pause
Through the sky,
Or float -muted banner-
Signs, no designs.

– dr –

VAN HET BESTUUR

Dia 15 di yanüari SIMAR a organisá un foro tokante Fondo di Penshun di Antiyas (APNA). Esaki a sosodé despues ku e gobierno anterior kier a pusha desishonnan klave tokante partishon di Fondo di Penshun sin partisipashon real di e sindikatonan.
Fondo di Penshun tabata hopi den diskushon ultimamente. Panelistanan na e foro tabata Drs. Römer, aktuaris di APNA, sr. E. Croes di accountantsdienst Aruba, C. Hernandez, empleado di APNA-Aruba i sr. Sommer, ken ta komisario representando sindikatonan. Moderador tabata sr. José Fernandes Perna.
Den e artikulo aki nos kier a elaborá mas tanto riba e charlanan di srs. Römer i E. Croes.

E areglo di penshun di APNA

Sr. Römer a kuminsa na splika ku e aktual areglo di penshun ta pa personanan ku un nombramento fiho, mayor di 18 aña di edat i ku a pasa un 'keuring' médiko. E persona aki no mag di ta mas bieu ku 35 aña. Eksepshon ta si ya ela traha algun aña na gobierno of na skol. Den tal kasonan dispensashon mester bin di e gobernador. Ora un persona drenta "vaste-pensioengerechtigde dienst" e tin di kuminsa paga premie. E premie aki ta basá riba e asina yama 'pensioengrondslag' ku bo por haya den e *'bezoldigingsregeling" pa ambtenar.*

E 'pensioengrondslag' no tin un relashon direkto ku bo salario. E 'pensioengrondslag' i e salario a krese kompletamente for di otro. Pues un persona ta paga premie pa un penshun ku ta hopi menos ku su salario dia ku e bai ku penshun. Pa sera e diskrepansia entre e 'pensioengrondslag' i e salario, gobiernonan ta hisando e 'pensioengrondslag' kada aña ku 10% ku e meta pa un dia e bira igual na e salario, ya e ora ei un persona ta paga premie basá riba su salario, i ta kobra un penshun direktamente relashoná ku su salario.

Kuanto un persona tin ku paga na premie?

Un persona ku ta partisipá den Fondo di penshun ta paga 5% di su 'pensioengrondslag' na premie. Hendenan kasá of bibá ta paga 3% adishonal. Banda di e suma aki e dunadó di trabao (gobierno) ta aportá ku 26% di e 'pensioengrondslag' tambe den e fondo. Asina aki e fondo ta haña su *sèn.*
E sèn aki mester worde manehá, invertí, akumulá interes pa por paga e penshun segun e areglo eksistente.
Hopi biaha e trahado no ta drenta mes ora den servisio permanente.
E trahadó tin e oportunidat di 'koop-in' e añanan di servisio anterior na su drentamento den fondo di penshun. P'esei e mester paga un premie adishonal. Kada aña ku e kumpra e mester paga 8% adishonal ku e interes korespondiente riba esaki. E tin 1 aña pa disidí pa kumpra e añanan aki bèk.

Ki ora un persona ta haña derecho riba penshun?

Ora e partisipante den e fondo tuma su retiro e tin derecho di penshun imediato ora e kumpli 55 aña di edat i por lo menos 20 aña partisipando den e fondo (diensttijd).Esnan partisipando menos ku 10 aña no tin ningun sorto di derecho. Esnan ku mas ku 10 aña den e fondo ta bin na remarka pa 'uitgesteld pensioen'. Si un hende worde 'medisch afgekeurd' e ta haña derecho riba un penshun imediato. Si e afkeuring ta pa motibo di su trabou e ta haña un penshun mas halto ku 'diensttijd' adishonal. Nan ta konta te dia e persona lo a hasi 60 aña *trahando*!

Kon e penshun ta worde kalkulá?

E fondo di penshun ta wak di e persona ku a tuma su retiro kon su 'pensioengrondslag' tabata e ultimo dos añanan. E promedio (gemiddelde) di e 'pensioengrondslag' di e ultimo dos añanan aki ta worde yama e 'middelsom'.
Awo nan (APNA) ta bai wak kuanto aña e persona ta partisipando den e fondo. Pa e prome 20 añanan e persona ta haña 2,5% pa kada aña ku ela partisipá den e fondo di 'middelsom' ku ta bira 50% di e 'middelsom'. Pa kada aña adishonal e ta haña 1-2/3% ku un maksimo di 10 aña. Pues maksimalmente e por haña 66-2/3% di e 'middelsom'. No ta hasi diferensia si ta 30 of 34 aña di servisio e tin.
Fuera pa e partisipante mes e areglo aki konosé benefisionan pa e viuda i e huerfano ('weduwe- en wezenpensioen'). E parti di e viuda ta kuminsa na e momento ku e partisipante (of penshunado) muri. E viuda ta haña 5/8 parti di e suma ku e penshunado tabata kobra of 5/8 parti di e suma ku e partisipante lo a kobra dia elo a hasi 60 aña.
Pa e huerfano e mesun kos asina ta konta. Kada huerfano tin derecho riba 1/8 parti di e suma di penshun.

E asina yama '70% regeling'

Ya ku e 'pensioengrondslag' ta basta menos ku e salario, un persona ta haña un penshun basta abou. P'esei ya ta algun aña pasá ku gobierno a introdusí loke nos ta yama e *'70%-regeling'.*
Gobierno ta paga riba e penshun ku e fondo ta garantisá, *tanten ku e tin sèn,* un toeslag. Kon e ta hasié?
E ta hasié di tal forma ku e ta bisa: Un persona ku a partisipá 30 aña of mas den e fondo ta haña 70% di e ultimo salario ku e tabata tin. Ora e fondo 'reken uit' kuanto un persona ta haña komo penshun, e ora e gobierno ta bin ku e *70% - regeling* i paga ku falta pa yega na 70% di e ultimo salario. E ta un *'onverplichte, tijdelijke toeslag'*! Te asina leu e charla di sr. Römer.

Partishon di fondo di penshun

Sr. Croes a elaborá riba e asunto di partishon di fondo di penshun ku ta un konsekuensia di e akuerdonan di Mesa Rondo di '83.
Den e lus aki mirá mester bin un areglo pa fin di 1985, ya ku pa 1 di yanüari Aruba a drenta den e Status Aparte. E politikonan di Aruba i Antiyas a yega na un akuerdo pa *'feitelijke splitsing'* (politieke coördinatie commissie). Na APNA no ta konosí kon e situashon formal mester ta reglá. Mester apuntá sí ku e 'pensioenfonds' ta regardá solamente e parti riba kual e partisipante ta paga premie (tanto e mes komo su dunado di trabou). Pues e parti relashoná ku e 'pensioengrondslag'. Na e momento aki tin un 'konsept onderlinge regeling'.
E desishon ta ku mester parti e fondo di penshun (APNA), Werklieden Pensioen fonds (WPF) i Fonds Ziektekosten Overheidsgepensioneerden (WZOG). Solamente APNA ta worde trata awor aki. Basikamente e ta konta pa e otronan.

Kiko ta e 'verdeelsleutel'?

Tin un norma obhetivo pa partiele, esei ta yama e 'premie-reserve'.
Pa kasualidat esei ta e uniko obheto di e 'boedelscheiding' ku por a palabrá klaramente kon ta partiele. Fondo di penshun ta risibi 'premie' di un persona i di e dunado di trabou (ku ta gobierno). E premie aki ta 'bouw op' e penshun ku e persona ta bin haña ora e baha ku penshun 'tezijnertijd'. Awó, e obligashon ('verplichting') di e fondo di penshun pa paga penshun na sierto momento ta worde yama e 'premie-reserve'.
E verdeelsleutel ta bin basá riba e 'reserve-premie'. Mester averigua di kada hende su 'premie-reserve'. Si un persona bai di Fondo di penshun Antiyano den esun di Aruba, e ta bai ku su 'premie-reserve'.
Fondo di penshun di Aruba lo tuma over e obligashon di paga penshun di e persona aki ku tempo. Esaki ta e 'verdeelsleutel' pa kiko ta trata e 'premie-reserve'. E otro parti ta e 'vermogen', e pertenensianan ku e fondo di penshun tin na e momento ei i tambe e debernan pa por kubri su gastonan. T'asina ku e 'premie-reserve' ta mas halto ku e 'vermogen'.
Esaki ta wordu yama 'wetenschappelijk tekort', ku ta worde kalkulá eksaktamente dor di e aktuaris. Pa kubri e *tekort* aki tin un areglo den e aktual 'pensioenregeling' ku e gobierno(nan) mester 'vul aan' e 'tekort' ku tin.
Kada 5 aña mester worde traha un 'wetenschappelijke balans', a base di kual e gobierno(nan) tin di kumpli pa e fondo por keda funshuná bon.
Pues pa fin di 1985 tambe mester worde →

kalkulá e 'premie-reserve' i e 'vermogen', esaki pa por repartí e fondo di penshun.

Di kiko e 'vermogen' ta konsisti?

E 'vermogen' di e fondo di penshun ta konsistí di *likides* (liquide middelen), *'vorderingen'* riba e gobiernonan (kobransa riba e 'premie' i di e 'wetenschappelijk tekort') i di *'beleggingen'* hasi dor di fondo di penshun ku mester garantisá e penshunnan. Di otro banda tambe e ta konsistí di algun debe hasí pa kubri gastonan di APNA.
Awó den e 'konsept onderlinge regeling' ta parti e vermogen di tal forma: loke ta 'deelbaar', esta likides, ta parti via un 'verdeelsleutel' p.e. 30% Aruba, 70% Antiyas. Lokual no ta deelbaar mester bai wak kon ta partié. E 'vordering' ku APNA tin riba e diferente gobiernonan ta wordo partí asina, ku e fondo di penshun di Aruba ta haña e vordering riba gobierno di Aruba i lo demas ta keda pa esnan di Antiyas. Einan kaba Aruba a haña parti di e likides. Awó ta sobra un kategoría grandi di 'beleggingen'. Den e 'konsept onderlinge regeling' ta pará ku e beleggingen ta bai den un 'gemeenschappelijke beleggingsfonds' unda e dos fondonan di penshun tin mes tanto di bisa ('50% -50% zeggenschap'). Tin un periodo di 5 aña pa purba parti e 'beleggingen' entre Aruba i Antiyas. Por ta ku alo largo tòg e desishon kai pa keda traha hunto.



Kennan ta den e fondo di penshun di Aruba?

1. E personanan ku tabata traha pa teritorio insular di Aruba prome ku 1-1-'86 i ku a pasa pa Land Aruba.
2. E personanan ku tabata traha pa Gobierno Sentral promé ku 1-1-'86 i ku a pasa pa Land Aruba.
3. Penshunadonan, eks-trahadó di teritorio insular di Aruba.
4. Penshunadonan, eks-trahadó di Gobierno Sentral ku a skohe pa pasa pa e fondo di Aruba.

Pa kada persona mester kalkulá pa fin di 1985 su 'premie-reserve'. Pensioenfonds Aruba ta tuma e 'verplichting' over i di otro banda ta haña parti di e vermogen. Den e onderlinge regeling pa pensioenfonds mester worde tratá e kombenionan i proseduranan ku ta regarda e partishon di e fondo di penshun. Awó no tin sifranan i informashonnan nesesario pa hasi e repartishon posibel. E kombenionan i proseduranan ta 'leg vast' e rapartishon na momento ku e sifranan i informashonnan nesesario ta riba mesa. Naturalmente tabatin mas informashon a bin dilanti, voral den e diskushon ku a sigui. Despues lo nos bin bèk riba e asunto aki.
Pa informashon mas detayá tokante e 'splitsing' lesa e artikulo di H. Weustink den e number aki. ●

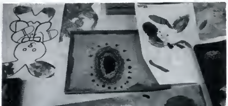
Paas-morgen voor de kleintjes











STANDARISASHON DI PAPIAMENTO

(FINAL)

RAMON TODD DANDARÉ M.A.

Lista di palabra publicá

E promé lista di palabra standarisá a mira lus di día na òctober 1985, nèt promé cu C.S.P. a tene su reunion Plenario na Aruba. A tarda nèt un aña pa e promé grupo di palabra standarisá a bira di dominio público y esaki tabata entre otro consecuensia di e echo cu ora C.S.P. a yega na un acuerdo unánime riba e promé lista cu tabata consistí di ± 1.000 palabra general, esta palabranan husá riba tur tres isla (cu e mesun nificashon), e Subcomishonnan mester a hasi un corekshon y Gobièrno di Antiya mester a duna aprobashon legal na e lista.

E lista publicá aki ta consistí di esactamente 919 palabra cu no tin variante y pa cual C.S.P. a husa diferente criterio pa por a publicá nan. Como tabata trata di un promé lista cu términonan general un persona cu tira un bista den e lista ta ripará cu tin un gran cantidad di palabra básico cu no ta aparecé den djé, pasobra e promé obhetivo di C.S.P. tabata di saca un lista di loke nos ta yama "palabranan no-problemático", esta palabranan cu no conosé variante ariba niun di e tres islanan.

Ademas C.S.P. a traha den un sistema cu si un forma di palabra tin mas cu un funshon sintáctico ta purba hinca tur e funshonnan, pero mashá hopi biaha ta resultá difísil pa distinguí e independensia di un funshon for di otro: esaki ta e caso den e gran cantidat di verbo di dos sílaba cu papiamento tin, caminda cambiando asentuashon tambe ta cambio e verbo pa un adhetivo, por ehèmpel "busca" - verbo y "buscá" - adhetivo. Den un caso asina e adhetivo no ta aparesé riba e lista, pasobra é ta, ban bisa, resultado directo di e akshon di "busca". Pero den un caso manera "pinta" - "pintá", caminda, por ehèmpel, "e baca pintá", kier men cu é tin hopi mancha, e adhetivo ey sí ta aparesé den e lista, como cu é no ta resultado directo di e akshon di "pinta".

Asina tin sierto criterionan cu C.S.P. a mantené pa publicashon di e lista, pero cu ta mas bien liñanan directris y no reglamento fiho, ya cu falta aínda bastante análisis sientífico promé cu por stipulá reglanan fiho.

E publicashon cu a hasi di e lista di palabra aki a sali den e ortografía cu ta na Parlamento di Antiya pa esaki legalisá y cual ta hopi paresido na esun di Curaçao y Bonaire, ya cu esaki ta un di e artículonan di e Decreto Ofisial, pero tambe ta asina cu ta palabrá cu e publicashonnan aki mester sali den e ortografía ofisial di Aruba pa distribushon riba e isla akí.

Transcripshon den ortografía di Aruba

Asina cu e lista di palabra a yega na man di e miembronan di Subcomishon Aruba, nos a cuminsá discutí e transcripshon di esaki pa publicashon na Aruba. Pero nos a haya nos cu bastante problema, ya cu tin sierto caminda den e ortografía di Aruba caminda no ta keda bastante cla ta con mester skirbi sierto palabra.

Pa duna un ehèmpel, na un dado momento nos tabata puntra nos mes ta con nos ta hasi transcribí "blou" (coló), lo é mester a bira "blauw", manera na hulandes òf "blao" siguiendo e regla di skirbimento di e diptongo; ya cu tur dos posibilidat ta aparesé den ortografía di Aruba. Antisipando loke por a bini den un siguiente tanda, nos a discutí, entre otro palabranan, ta con nos lo mester bay skirbi e "nòmber di e persona cu ta stür un auto"; lo é mester ta "chauffeur" segun e regla general cu ta "admisibel pa skirbi palabranan adoptá den e forma original" òf nos lo mester a busca manera di skirbié den un forma propio, ya cu nos pronunsiashon di e palabra no ta cuadra cu esun original?



DIGNA LACLÉ-HERRERA

Nos a bin ripará cu e problemanan lo bira incalculabel si nos no a hasi algu cu sierto stipulashonnan cu tin pa nos ortografía y como ta existí un Comishon di Revishon di Ortografía nos a disidí di asercá esaki pa pura e trabou di revishon pa di tal manera nos trabou di transcripshon por a cuminsá lo mas pronto posibel. Emberdad ta asina cu Comishon di Revishon di Ortografía, cu ta consistí di sr. Jossy Mansur, sr. Rufo Odor y mi persona, a reuní cu prontitud y a prepará un proyecto di revishon cu nan a manda pa Subcomishon Aruba di C.S.P. discutí y duna su remarcanan, promé cu por a manda esaki pa Gobièrno di Aruba legalisá. Te aworakí e Subcomishon no ta cla cu su trabou pa loke ta e revishon, pero nos por bisa cu pronto é lo ta cla y é lo bay bèk pa Comishon di Revishon.

Ta un idea hopi cla den C.S.P. cu nos lo mester por yega na un solo ortografía pa papiamento como idioma mescós cu nos ta standarisando e palabranan a base di discushon sano y di dunamento y tumamento, sacando e cuestion di ortografía di e sfera político.

Pesey mes e revishon di ortografía di Aruba a bay na un manera práctivo pa hasié funshoná mas fásilmente y promé cu tur cos den nos sistema di enseñansa. Ademas ta asina cu mayoría di nos pueblo no ta usando e ortografía ofisial, pasobra nan no a siña esaki y un di e lugánan caminda esaki por cuminsá cana mihó ta den enseñansa. Nos lo mester bay encaminá uso di nos ortografía ariba nos isla manera debe ser. Y laga nos spera cu pa futuro tòg, vía C.S.P., por yega na un ortografía uniforme pa papiamento, esta pa e idioma.

Reunion Plenario na Aruba

Den e R.P. aki miembronan di C.S.P. a discutí tambe algun cambio cu lo mester bini mirando drentamento di Aruba den Status Aparte y esaki lo mester keda plasmá den e Decreto Ofisial. Un di e puntonan mas importante pa cambiamento den e Decreto ta e ròl di e presidente di C.S.P., esta si é mester ta Director di Departamento di Enseñansa di Antiya òf si no por bira asina cu ta eligí Presidente y Secretario di C.S.P. cada tanto tempo, pa motibo cu Aruba no ta den constelashon antiyano mas.

Ta asina sí cu a keda palabrá cu e miembronan actual di Subcomishon Aruba lo keda miembro te fin di e aña →

akí; cu Gobièrno Sentral di Antiya lo paga e gastonan te e fecha ey pa e miembronan di Subcomishon Aruba pa nan funshonamento den C.S.P.; cu na 1987 ora Gobièrno di Aruba haya e derecho di nombra e miembronan di C.S.P. bibá na Aruba, Gobièrno di Aruba mes lo paga e gastonan di nan funshonamento tambe. Tur esaki ta dependé tambe di e protocòl di cooperashon cu lo mester bini ariba nivel di e diferente ministerionan y ta pesey C.S.P. lo pidi pa trata e cambionan den e Decreto Ofisial hunto cu tratamento di otro asuntonan cultural y di enseñansa. Pa tal motibo tambe ta disidí cu Subcomishon Aruba lo mester tuma contacto cu Gobièrno di Aruba pa yega na sierto palabrashonnan pa loke ta su funshonamento.

Pa loke ta trata standarisashon mes, den e R.P. na Aruba C.S.P. a standarisá 337 palabra, di cual solamente dos tabata a base di votashon: "olifante" cu a bira e palabra standar general banda di "olifanti" pa Aruba y "olefante" pa Curaçao y "aeroplano", caminda lo mester bay investigá si ta mantené "*aero-*" òf "*airo-* / *aira*".

Di e 337 palabra cu C.S.P. a standarisá, mester apuntá cu tin 277 di nan cu ta palabranan general y di e resto e gran mayoría a keda regional simplemente a base di sierto diferensia den ortografía, en espesial caminda den ortografía di Aruba ta skirbi un "o" final y na e otro dos islanan ta skirbi "u" final. Nèt e diferensianan aki ta e diferensianan cu asina yega na un acuerdo riba ortografía di papiamento entre e islanan por bisa cu nan a disparsé tambe, ya cu ta un echo hopi cla cu difísilmente por stipulá si nos ta pronunsiá "u" òf "o" na cabamento di palabra.

Un di e puntonan di transendensia den e reunion di Aruba tabata tambe e stipulashon cu lo mester bay traha un proposishon pa tratamento di palabranan di cua nos ta duda cu nan ta pertenesé na nos idioma sí òf nò, manera ta e casi di, por ehèmpel, "reus" embes di "gigante" y tambe si ora tin sinónimo por duna un preferensia riba e otro, manera den e caso di "zjurnalista" y "periodista".

Relashon cu exterior

Un di e aspectonan importante pa un Comishon di Standarisashon manera esun cu nos tin ta su relashon cu comishonnan di otro paísnan cu ta hasi e mesun trabou. Den nos region nos tin spesialmente paísnan di abla spañó cu tin nan "Academia de la Lengua" y dos di nan cu C.S.P. tin relashon basta strecho cu nan te aworakí ta esun di Colombia y esun di Venezuela.

Spesialmente e Academia di Colombia ta cooperando na un manera formidabel cu C.S.P. manteniendo nos cu bastante informashon balioso encuanto aseptashon di palabranan nobo. Un di nan mihó aporte tabata mandamento di e "Atlas Lingüístico y Etnográfico de Colombia", cual ta un trabou extenso di e spañó papiá na e país ey y su dialectonan regional.

Pa parti di Venezuela aña pasá den e Promé Reunion Plenario e conosido dramaturgo y miembro di e Academia José Igancio Cabrujas a tene un interesante charla encuanto e palabra- y custumbernan africano existente na e país ey, cual charla a demostrá cu e ansestro africano ta hopi mas implantá den cultura venezolano cu loke nos ta ripará den e programanan di televishon cu nos ta sintonisá akinan.



RICHARD HARMS

Tambe ta asina cu como papiamento ta un idioma crioyo, nos ta buscando relashon cu paísnan cu tambe tin tal idiomanan, manera Haiti y Sürnam, pa mira ta con nan ta trahando pa standarisá nan respectivo idiomanan crioyo. Sigur sigur lo ta interesante pa nos haya mas informashon di Haiti, ya cu na e país ey nan a pasa un ley pa introdukshon di e "créole" den enseñansa.

Ta lógico tambe cu diferente di nos lingüístanan na Hulanda y otronan na otro paísnan ta siguiendo e trabou di nos Comishon cu mashá hopi interes, pasobra ariba nivel internashonal di lingüística crioyo nan ta considerá papiamento un di e idiomanan crioyo mas avansá, spesialmente pa loke ta su historia di idioma skirbí.

Como ta asina cu na Europa tin e Academia Franses, cu ta esun promé den historia y Real Academia Española, cu ta e academia mama di tur e otronan di spañó na mundo, C.S.P. ta trahando di mantené contacto cu nan tambe pa keda al tanto di innovashonnan cu por tin pa loke ta standarisashon di idioma.

Mantenemento di relashon cu e academianan den stranhería, conhuntamente cu e trabou di corespondensia entre e Subcomishonnan ta demostrando cada bes mas cu mantenemento di C.S.P. den futuro lo bay exigí mas potensial profeshonal, es decir cu si ta asina cu nos tambe lo kier yega na nivel di Academia di idioma nos lo mester bay haya diferente trahadó "full time" pa mantené e paso di e trabou.

Reunion S.C. Aruba cu Ministro Mito Croes

Día 5 di e luna en curso miembronan di S.C. Aruba den nan totalidad a tene un reuion hopi fructífero cu Mr. Antonito (Mito) Croes, Ministro di Bienestar General den cual e trabou di e Comishon di Standarisashon di Papiamento a keda ampliamente discutí. E ministro a mustra su interes pa e trabou di e Comishon y a laga sa cu e tarea di e Comishon ta di gran importansia pa introdukshon di papiamento den enseñansa y pa un mihó desaroyo di papiamento den comunidad.

A sali na cla cu, manera ta idea di C.S.P., lo mester bini un protocòl di cooperashon entre Antiya y Aruba y cu Aruba lo mester reconosé su Subcomishon ofisial- y hurídicamente, esta cu lo mester bini un ley den cual constelashon y trabou di e Subcomishon mester keda ratificá.

Alabes esey kier men cu Subcomishon Aruba lo mester bira e representashon ofisial di Gobièrno di Aruba di Aruba pa loke ta trata standarisashon di papiamento den su regionalismo òf dialectalismo arubiano y cu pa loke ta trata otro aspectonan di papiamento S.C. Aruba lo haya su partisipashon.

Un punto importante resultante di e reunion ta cu e ministro a comprondé y a bay di acuerdo cu Gobièrno di Aruba lo mester carga e gastonan cu e trabou di S.C. Aruba ta trese cuné, entre otro gastonan di reunion, di biahe, di publisidad y publicashonnan di e Subcomishon.

Tambe e ministro a resaltá e echo cu standarisashon di papiamento mester bay den relashon strecho cu su introdukshon den enseñansa y cu e resultadonan di e trabou di e Comishon lo mester yega den man di e maestronan cu ta ocupá cu e introdukshon hopi rápido pa esakinan haya un preparashon meritorio.

Interesante tabata cu esaki tabata e promé biaha cu e Gobièrno di un di e islanan a tene un reunion cu e Subcomishon respectivo y a demostrá cu e trabou di standarisashon ta di gran balor y importansia.

Futuro di standarisashon

E trabou cu C.S.P. ta hasiendo aworakí y cu a keda mantení solamente na standarisashon lexical di nos idioma lo mester bay resultá den publicashon(nan) di dikshonarionan splicativo di papiamento y tambe di tradukshon di idiomanan stranhero pa papiamento y viseversa.

Spesialmente pa publicashon di dikshonarionan ta di gran importansia pa yega na un ortografía uniforme pa papiamento, ya cu esaki ta fasilitá buscamento di palabra den dikshonario, cu ta un actividad hopi importante, tanto den enseñansa como den comunicashon sosial.

Si tene cuenta cu den un aña y mei (di augustus '84 pa awó) nos a yega na standarisashon di 1.256 palabra, C.S.P. por mantené un ritmo poco mas halto, antó ta di spera cu den 5 aña por yega na un 5.000 palabra standarisá di papiamento, locual ta mas o menos e cantidad di palabra cu un persona siñá na nivel universitario conosé den su comunicashon diario.

Esaki lo ta di gran ayudo pa aselerá introdukshon di papiamento como idioma di instrukshon na un manera sientífico y bon presisá, locual na su turno lo yuda pa pueblo di e tres islanan cu tin e idioma aki como portadó di nan cultura por haya un mihó dominio y mas rèspèt pa nan idioma mama.

Ta importante pa comprondé cu e trabou di C.S.P. lo mester bay desembocá den e trabou di un Academia Papiamento, caminda como autoridad riba tereno di nos idioma tal Academia lo mester bay dedicá su mes na tur aspecto di normalisashon di idioma y lo mester bay dirigí desaroyo y enrikesemento di papiamento. Un tarea grandi manera un olifanti, duro manera boramento di un djamanta, perpetuo manera bay bin di olanan di laman y bunita manera bahamento di solo den laman. ●

DE TOEKOMST VAN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

Zoals u bekend is de toekomst van de opleidingen voor onderwijzend personeel — en meer in het bijzonder: die van de A.P.A. — al jaren een punt van discussie en bezorgdheid. In de afgelopen jaargangen van S&K zijn verschillende artikelen over deze kwestie verschenen. Omdat het nu hoog tijd wordt eens spijkers met koppen te slaan, heeft de A.P.A.-directie het initiatief genomen een symposium te organiseren dat een eerste aanzet moet worden tot een serieuze, systematische aanpak van de problematiek van de opleidingen voor onderwijzend personeel op Aruba.
S&K geeft u hieronder een indruk van de opzet en inhoud van dit symposium.

ONDERWIJS SYMPOSIUM

Het symposium, dat gehouden wordt op 11 en 12 april a.s, zal een gesloten karakter hebben: slechts genodigden zullen eraan kunnen deelnemen. De uitgenodigde instanties zijn : de diverse schoolbesturen, de Directie Onderwijs, de U.N.A.-Aruba, de A.P.K. (Ped. Academie Curaçao) en de Simar als deelnemers en vertegenwoordigers van het M.A.O., de M.T.S. en de A.H.T.T.C. (Hotelvakschool) als toehoorders.
Ter voorbereiding van het symposium heeft een werkgroep, bestaande uit: Lydia Emerencia, Ralph van Breet, Eddy Croes, José Fernandes-Perna, Piet Pronk en Frank Zaandam, een drietal 'papers' geproduceerd. In elke 'paper' wordt een alternatief voor de organisatie van de scholing van onderwijsgevenden op Aruba in de toekomst gepresenteerd.

Alternatief I: APA onderbrengen bij Directie Onderwijs

In de eerste inleiding, samengesteld door Ralph van Breet en Eddy Croes, wordt aangegeven hoe de scholingstaak kan worden toegewezen aan de Directie Onderwijs (D.O.) van de Overheid. Als voordelen van dit initiatief noemen de samenstellers:
a.) het schept de mogelijkheid van een nauwere relatie tussen het scholingsbeleid en het algemene onderwijsbeleid;
b.) het schept de mogelijkheid van een nauwere relatie tussen scholing enerzijds en overige onderwijsverzorging anderzijds;
c.) door hantering van een 'mobilisatiemodel' (met een relatief kleine vaste staf) kan op flexibele wijze worden ingespeeld op de wisselende scholingsbehoeftes;
d.) het wordt organisatorisch gemakkelijker om de D.O.-medewerkers die met andere verzorgingstaken zijn belast bij de scholing te betrekken;
e.) omgekeerd geldt tevens dat het organisatorisch gemakkelijker wordt om degenen die met de scholing zijn belast bij de andere verzorgingstaken te betrekken.
Er zijn echter ook nadelen verbonden aan het in eigen beheer uitvoeren van de scholingstaak door de overheid:
a.) qua werkzaamheden, rechtspositie en traditie is scholing een vreemde eend in de bijt van het overheidsapparaat;
b.) organisatie van de scholing volgens het mobilisatiemodel kan ten gevolge van de geringere teamvorming/betrokkenheid de kwaliteit van de scholing negatief beïnvloeden.

Alternatief II: APA onderbrengen bij de Universiteit

Frank Zaandam en Piet Pronk hebben in hun 'paper' een ander alternatief uitgewerkt, n.l.: "Een instituut voor pedagogische opleidingen als deel van het Hoger Onderwijs". Eén van de overwegingen is dat het onderbrengen van zowel het Hoger Beroeps- als het Wetenschappelijk Onderwijs bij één instituut, de Universiteit, zeer belangrijk kan zijn voor de ontwikkeling van het land.
Voordelen van deze mogelijkheid, behalve uiteraard financiële, administratieve, technische en acomodatieve voordelen:
a.) een mogelijkheid tot verdere professionalisering van de opleiding (rooster, did. inrichting);
b.) bepaalde docenten kunnen ingezet worden t.b.v. de verschillende opleidingen binnen één instituut;
c.) er zal een betere relatie tussen studenten en docenten kunnen ontstaan;
d.) een beter beheer van het instituut is mogelijk;
e.) de mogelijkheid bestaat om praktijkgerichte onderzoeksactiviteiten (research) te bundelen.
Als nadelen worden genoemd:
a.) de incorporatie van de P.A. binnen het Hoger Onderwijs zal, zeker aanvankelijk, de nodige problemen opleveren;
b.) de P.A. zal een zekere autonomie verliezen.

Alternatief III: APA blijft autonoom

Het derde referaat is verzorgd door Lydia Emerencia en José Fernandes-Perna en heeft als titel "Een hernieuwde Arubaanse Academie, een autonoom instituut met meerdere taken". Dit alternatief houdt in dat de bestaande Academie wordt 'uitgebouwd' tot een multi-functioneel instituut met de takenpakket bestaande uit 4 groepen van taken:
1.) Scholingstaken in het kader van de initiële opleiding;
2.) Scholingstaken in het kader van de nascholing van onderwijsgevenden;
3.) Taken die de professionaliteit en de kwaliteit van het opleidingsonderwijs bevorderen;
4.) Taken die de ruime dienstverlenende functie van dit instituut in verband met vorming betreffen. De werkgroep wijst er op dat, behalve de taakverbreding, er ook het een en ander veranderd dient te worden op het gebied van de wettelijke regelingen, de beheersstructuur en de externe relaties en dat tevens de interne opleidingsstructuur van de P.A. op verschillende onderdelen aangepast dient te worden.
De samenstellers sommen de volgende argumenten pro een autonoom instituut op:
a.) De professionalisering van het instituut wordt niet beperkt door burocratische mechanismen;

(vervolg op pag. 19)

Pa Marcus Aurelius...

Portret di un kara deskonosi

I
Mainta ora ku parhanan
ta hunga,
karisiá e promé rayonan di solo
amor ta kana drenta skondí,
riská den un kurason hambrá
pa pashon i ternura,
un kurason
tapá pa un kapa di kayo.

II
E ta den un paña blanko
liso
sin ningun mancha ni machiká.
Den e mainta
baña di emoshon
i kuero di galiña,
unda manan no por pinta konfushon,
unda e kayent'i kurpa
ta trose
ta rosa
di algo deskonosí,
algo shorotá den un soledat kruel,
algo
for di kontrol di sintí
algo
bunita pero tristo di biaha
algo
ku ta buta kurpa tolondrá di miedo.
E parhanan ta pik
e frutanan di un kosecha
ainda ku flor di tapushi
pero ku por pashumá mañan?

III
E pipitanan di sodo
poko-poko ta dual riba e kurpa,
lik,
ku un sonido dòf di un kueba
ku un salida, un liña di lus,
manera sin konsekuensha riba un hero birgen.
E lombrá den wowo
ta reflehá
e sirkulonan di awa
formá di un piedra tirá,
ku awor ta drif riba un kara
shawatá di sintí di kulpa,
pa algo dushi pero tahá
pa un sosiedat kalanchá
di birtutnan fofo.
E manan ta krusa
dos kuchiu den shelo plamá
pa kore ku hos
kibrá riba lomb'i sero.
E parhanan ta sigui pik
hunga den un mainta
ku ta primintí un mundo
burachi di amor,
un mundo
den kual mi kurason
ta poni den teblach'i konfiansa.

IV
Un harí fini i skerpi
ta yena e kaber friu.
Di biaha un movimento nervioso,
leu,
den un bulá di pensamento
unda
e halanan ta mishi
realidatnan duro i asta putrí,
ta kishikí un sintí di reis puro
— di blachi'kolo di bergwensa —
garná pa prehuisio
pa e lodo
e luga di muhé i homber.
Chuchubinan preto den laira
ta skupi un likido skur
pa susha memoria di plata.

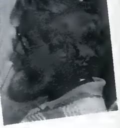
V
E dos kurpanan tení den otro
pa e hilo fini di pashon,
un pashon hundo i skerpi
— penetrá pa promé biaha
den e porionan di kuriosidat —
rondoná den tur e misterio
di konosé i rondia
algo sin sa kiko.
E parhanan ta sigui pik,
kontento di tin algo sigú,
sin misterio,
konkreto pa nesesidat.

Tito Croes
Los Angeles, Yüni 1985.

Marcus Aurelius tabata un emperador Romano ku a goberná di 161 te 180 despues di Kristo.
E tabata un sofista i el a skirbi e buki filosófiko "Meditations".
Espesialmente su ideanan tokante "Pas amoroso" a inspirá Tico Croes pa skirbi e poema aki, ku ta kuminsamento di un poema grandi.
Parti III el a tradusí na Ingles i esaki a keda publiká den "Anthology of American Poetry" na 1985.

APART PENSIOENFONDS... status of noodzaak?

Tijdens de Ronde-Tafel-Conferentie in 1983 is er door de politici in Den Haag een besluit genomen dat ook het Algemeen Pensioenfonds Nederlandse Antillen in de boedelscheiding moest worden opgenomen bij het ingaan van de status aparte.
De deelgenoten, zowel de actieven, diegenen die hun pensioen opbouwen, als de passieven, diegenen die pensioenuitkering ontvangen, werden daarmee geconfronteerd. Van enige inbreng hunnerzijds is totaal geen sprake geweest. De scheiding moest ter elfder ure nog even geregeld worden. Op 28 november 1985 kwam op de Simar een uitnodiging binnen voor een informatieve bespreking over een eventuele feitelijke splitsing van de fondsen, het APNA en het WPF, per 1 januari 1986. De bespreking zou op Aruba plaats vinden op 2 december. Tevens stond in dezelfde uitnodiging dat op 4 december een besluitvormende slotbespreking zou worden gehouden.



door
HENK WEUSTINK
Aruba, 10 febr. 1986

Er zou in eerste instantie slechts sprake zijn van een administratieve scheiding om dan over zo'n drie jaren over te kunnen gaan tot een definitieve scheiding. Vanwaar ineens de haast om de definitieve scheiding nog voor het ingaan van de status aparte door te drukken? Benoemingen ... of wilde men zo snel mogelijk een groot kapitaal tot zijn beschikking hebben? De bonden gingen met zeer gemengde gevoelens naar de vergadering. Daar bleek dat zelfs niet alle bonden waren uitgenodigd, hetgeen de bespreking uiteraard niet ten goede kwam. Daarbij kwam dat het voor de bonden onmogelijk was de desbetreffende informatie tijdig en grondig met hun leden door te nemen om tot een duidelijk standpunt te kunnen komen. Uiteindelijk is er helemaal geen beslissing gevallen. Dit houdt dan automatisch in, dat de rechten van de fondsen over zijn gegaan naar de Antillen van de Vijf, zonder dat er een afspraak is gemaakt. Dat er dus zo snel mogelijk alsnog afspraken gemaakt moeten worden — wel of niet scheiden, administratief of definitief — staat als een paal boven water. Alleen hopen we wel, dat vooral de betrokkenen, de deelgenoten, bij deze besprekingen worden betrokken en de uiteindelijke beslissingen met hun toestemming zullen worden genomen en niet alleen maar door een paar politici. We zullen in onderstaand artikel de zaken op een rijtje zetten en de pro's en contra's vermelden. We zullen bij deze gebruik maken van de notities en informatiestukken die reeds aan de bonden zijn verstrekt.

BEGRIPSOMSCHRIJVINGEN

APNA: Algemeen Pensioenfonds Nederlandse Antillen.
WPF: Werklieden Pensioen Fonds.
Pensioenfonds: het verstrekken van een uitkering volgens vastgestelde regels bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.
Pensioenbreuk: het verzaken van een of meer van de overeengekomen regels.
Pensioeninkomen: dit bestaat uit een pensioengedeelte (op basis van de pensioengrondslag) en een duurtetoeslag. Het pensioengedeelte komt ten laste van het fonds, de duurtetoeslag ten laste van de eilandgebieden of landen. De opbouw van het pensioen geschiedt naar het aantal dienstjaren tot 2/3 deel van de pensioengrondslag. Het duurtetoeslagdeel wordt bij 30 dienstjaren berekend als verschil tussen 70% van het geïndexeerde salaris en het nominaal vaste pensioendeel. Sinds 1982 wordt het pensioeninkomen gerelateerd aan het salaris. Het pensioeninkomen is hierdoor waardevast.
Premiereserve: de op wiskundige wijze bepaalde waarde van de verplichtingen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds moet namelijk een deel van de ontvangen premies reserveren om aan de toekomstige verplichtingen te kunnen voldoen. De premiereserve dient dus nu aanwezig te zijn bij het fonds om aan de verplichte uitkeringen te kunnen voldoen.

Het niet nemen van een beslissing inzake de fondsen bij het ingaan van de status aparte heeft voor de Arubaanse deelgenoten reeds pensioenbreuk tot gevolg. Dit is ons inziens te wijten aan onvoldoende voorbereiding van de status aparte van Aruba en is tegen de afspraken die op de RTC in 1983 zijn genomen!
De wettelijke regelingen waarop de fondsen zijn gestoeld vinden we in:

De wettelijke regelingen waarop de fondsen zijn gestoeld vinden we in: P.B. 1936 no. 66, P.B. 1951 no. 4, P.B. 1951 no. 5 en P.B. 1951 no. 6, voor wat de beheersregels betreffen. P.B. 1976 no. 45 en P.B. 1978 no. 376, voor wat de pensioenregelingen betreffen.
De organisatie en het beheer is gevestigd op Curacao en de totale beheerskosten belopen fl. 2.598.213,— per jaar, waarvan fl. 1.234.567,— personeelskosten zijn. Het reële vermogen van de fondsen was in 1979 fl. 251.008.000,—, in 1982 fl. 345.000.000,— en in 1984 fl. 422.000.000,—.

SCHEIDING OF GEEN SCHEIDING?

Laten we het wel of niet scheiden onder de loep nemen.
Als er wordt besloten niet te scheiden, dan zullen er regelingen moeten komen om pensioenbreuk te voorkomen, zoals het vaststellen van de pensioengrondslagen, premiebijdragen, duurtetoeslagen en vaste verrekenkosten voor wat de valuta's betreft. Verder zal het gezamenlijke beheer van APNA geregeld moeten worden, de komende verordeningen eensluidend moeten zijn. Er zullen afspraken gemaakt moeten worden over de vertegenwoordigers in de Raad van Beheer. Zelfs Arubaanse deelname in de organisatie van de fondsen behoort niet tot de onwerkelijkheden. Een onderdeel van de →

administratie zou op Aruba gevestigd kunnen zijn. De meeste problemen zullen echter in goed onderling overleg en goed vertrouwen wel op te lossen zijn.

Voordelen om niet te scheiden zijn:
Een besparing in de beheerskosten. Een eigen fonds voor Aruba komt al gauw per jaar op ruim fl. 1.000.000,–, ofwel ruim 10% van de totaal te verwachten inkomsten van het fonds. Vergelijken we de beheerskosten in de huidige situatie met de totale inkomsten, dan ligt dit rond de 4%. Het komt er op neer, dat er een groot tekort in het fonds zal ontstaan wat het vermogen betreft ten opzichte van de premiereserve en er is nu reeds een groot tekort!
Bij een groter fonds is het makkelijker de uitkeringsmogelijkheid te schatten.
Hoe groter het belegde kapitaal, hoe groter het vermogen is om risico's te spreiden, waardoor de uitkeringen beter gegarandeerd kunnen worden.
Wanneer er alsnog, nu door alle betrokken partijen, daadwerkelijk besloten wordt tot splitsing van de Fondsen, dan zullen de problemen niet ontstaan door de keuze van de verdeelsleutel. De verdeling op basis van de premie-reserve is rekenkundig op te lossen. Een groter probleem is te bepalen wie van de deelgenoten aan het Arubaanse pensioenfonds toegewezen zullen worden. We kunnen namelijk een verdeling maken tussen actieve, passieve en ouddeelgenoten. Verplichtingen opleggen op de deelgenoten zullen zondermeer stuiten op pensioenbreuk.
Alvorens enkele alternatieven bij een eventuele splitsing te bespreken zullen we eerst een beeld geven van de situatie per ultimo 1982. Het totale vermogen van de fondsen: fl. 345.000.000,–.

Premiereserves: ouddeelgenoten (* fl. 1.000.000,–)		Passieve deelgenoten	Actieve deelgenoten
		149,7	242,6
13,2	Aruba: eiland	23,7	34,2
	land	8,5	25,1

(De premiereserves van ouddeelgenoten ten laste van Aruba zijn ons onbekend).
a. Wanneer alleen de actieve deelgenoten van Aruba over zullen gaan naar het Arubaanse pensioenfonds, zal de schatting van het beschikbare vermogen voor Aruba liggen tussen de 60 en 65 miljoen.
b. Wanneer ervan wordt uitgegaan dat de actieve en de passieve deelgenoten (alleen de gepensioneerden van het eilandgebied) over zullen gaan naar het Arubaans pensioenfonds, zal de schatting van het beschikbare vermogen voor Aruba liggen tussen de 90 en 95 miljoen.
c. Wanneer ook de op Aruba woonachtige gepensioneerden van het land worden meegeteld, zal het beschikbare vermogen voor Aruba liggen tussen de 100 en 105 miljoen.
De inkomsten zullen zowel bij a, b en c bestaan uit intrest van het kapitaal en de premie. De uitgaven bestaan uit de beheerskosten en de eventueel uit te betalen pensioenen.
In het geval genoemd onder a komt de cashflow op 10,6 miljoen per jaar, onder b op 10,1 miljoen per jaar en onder c 9,5 miljoen per jaar.
Concluderend komen we tot de volgende aanbevelingen:
- Pensioenbreuk ongedaan maken en verder voorkomen.
- Zo snel mogelijk beslissen of er wel of niet gescheiden gaat worden.
- Komen tot definitieve afspraken met de Antillen van vijf.
- De betrokkenen dienen accoord te gaan met de beslissingen, er zal derhalve aan hen keuzevrijheid gelaten moeten worden.
- Verruiming medezeggenschap van de deelgenoten in het beleid van het fonds. (APNA of Algemeen Pensioenfonds Aruba).
- Met hoogste spoed de wetenschappelijke balans van het APNA samenstellen per ultimo 1985.

We zijn ons ervan bewust, dat we voor wat het cijfermateriaal betreft beknopt zijn gebleven. Deels om het geheel zo leesbaar mogelijk te houden, anderzijds omdat geen enkel cijfer ultimo 1985 officieel bevestigd kon worden. Het uitgebreidere gebruikte materiaal is uiteraard bij de SIMAR en ondergetekende ter inzage. Tevens is ook niet opgenomen de Centrale Hypotheekbank Nederlandse Antillen en het Fonds Ziektekosten Overheids Gepensioneerden. Daar bij deze geen grote fondsen zijn gevormd en premiereserves niet aanwezig zijn, zijn ze derhalve buiten beschouwing gelaten. ●

DE TOEKOMST . . .

(vervolg van pag. 16)

b.) de wetgeving, de beleidsvorming en de uitvoering van het beleid (m.t.b. het onderwijs) zijn zo niet in handen van een en dezelfde instantie geplaatst. Er is een scheiding van verschillende soorten competenties ten gunste van de duidelijkheid m.b.t. verantwoordelijkheid, efficiëntie en feedback;
c.) een autonoom instituut sluit beter aan bij de reeds bestaande situatie.
Als nadeel wordt genoemd dat de mogelijkheden van schaalvergroting (zoals bijv. bij incorporatie binnen de universiteit) niet benut worden.

'Follow-up': officiële werkgroep.

De drie genoemde alternatieven zullen op het symposium uitgebreid door de samenstellers toegelicht worden, terwijl ook de Akademia Pedagogiko di Korsou haar ervaringen en zienswijze zal presenteren. Daarna zal de kans geboden worden aan de deelnemers (schoolbesturen, D.O., U.N.A. en Simar) om, middels een co-referaat, hun zienswijze op de toekomst van de opleidingen voor onderwijzend personeel in het algemeen en op de drie alternatieven in het bijzonder naar voren te brengen. Dit alles dient dan als uitgangspunt voor de plenaire discussie op zaterdag 12 april.
Zoals reeds gezegd: er moeten spijkers met koppen geslagen worden en daarom gaan de initiatiefnemers er nu al van uit dat er de nodige 'follow-up' zal moeten komen. Men denkt met name aan de instelling van een officiële werkgroep, die op basis van de resultaten van dit symposium een beleidsnota over de toekomst van de opleidingen voor onderwijzend personeel ten behoeve van de Minister van Welzijnszaken zal opstellen. Wij hopen van harte dat het symposium een succes wordt en zullen u van de resultaten ervan op de hoogte proberen te houden. ●